

авторитарных семей сравнительно более склонны к агрессивному поведению. Строгие наказания, жесткий контроль, малая свобода действий формируют условия для выработки у подростка агрессивности.

Вторым основанием является поле взаимодействия «подросток – сверстники», так агрессивность может закрепиться благодаря тому, что такая стратегия в играх или иных деятельности воспринимается, как выигрышная.

Третьим источником модели агрессивного поведения является информационное поле, виртуальные примеры данного поведения. К их числу относятся: фильмы с агрессивным контекстом, видеоролики, социальные сети с их специфическими группами и беседами, форумы с агрессивным посылом.

Итак, основными факторами формирования агрессивного поведения является семья (её стиль воспитания, детско-родительские отношения), взаимоотношения со сверстниками, и возрастание агрессивного посыла в информационном пространстве. Это обусловлено тем, что подросток при помощи данного поведения преодолевает психологический барьер, это его специфический способ выражения несогласия с образовавшимся статуснорольным распределением в семье, классе и т.п.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Батуева С. В. Проявление форм агрессивного поведения младших подростков, связанных с половой самоидентификацией // Вестник Совета молодых ученых и специалистов Челябинской области. 2017. Т. 2. № 1 (16). С. 16–18.
2. Бреслав Г.Э. Психологическая коррекция детской и подростковой агрессивности: Учебное пособие для специалистов и дилетантов. СПб.: Речь, 2016. 144 с.
3. Гишинский Я.И. Девиантность подростков: теория, методология, эмпирическая реальность. СПб.: Питер, 2015. 196 с.
4. Дубинко Н.А. К проблеме условий и движущих факторов агрессии // Социально-педагогическая работа. М.: 2017. № 4. С. 85–92.
5. Ениколопов С.Н. Понятие агрессии в современной психологии // Прикладная психология. 2016. №1. С. 60–71.
6. Зубова Л.В. Индивидуально-личностные особенности агрессивности подростков различных типов направленности личности: монография. ФГБОУ ВО «ОГУ», Экспресс-печать, Оренбург, 2016. 136 с.
7. Коннор Д. Агрессия и антисоциальное поведение детей и подростков. СПб.: Прайм. ЕВРОзнак, 2015. 288 с.
8. Семенюк Л.М. Психологические особенности агрессивного поведения подростков и условия его коррекции. М.: ИНФРА-М 2015. 245 с.

ӘОЖ 376

<https://doi.org/10.53355/j5343-8715-7926-d>

ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ СӨЗДІК ҚОРЫН ДАМУҒА АРНАЛҒАН ОЙЫНДАР МЕН ЖАТТЫҒУЛАР

Азанбекова Г.Т., оқытушы дәріскер, Казиева А., 4 курс студенті
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: azanbekova.gulnaz@mail.ru

Мақалада зерде бұзылыстары бар балардың сөз қорын толықтыру туралы баяндалған. Зерде бұзылыстары бар бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамытуға арналған ойындар мен жаттығулардың түрлері сипатталып, оларды қолдану нұсқасы ұсынылған.

Тірек сөздер: танымдық іс-әрекет, сөз қоры, сөздерді қабылдау, есте сақтау.

В статье рассматриваются игры и упражнения для развития словарного запаса у младших школьников с нарушениями интеллекта, предложены варианты их использования.

Ключевые слова: познавательная деятельность, словарный запас, восприятие слов, память.

The article discusses games and exercises for the development of vocabulary in younger schoolchildren with intellectual disabilities, and offers options for their use.

Key words: cognitive activity, vocabulary, word perception, memory.

Сөйлеу-бұл қарым-қатынас құралы, танымдық іс-әрекеттің маңызды компоненті, сонымен қатар мінез-құлықты реттеуші. Сөйлеудің бұзылуы барлық психикалық белсенділікке теріс әсер етеді, балаларда басқалармен қарым-қатынас қиындап, коммуникативті мүмкіндіктер бұзылады, танымдық процестердің қалыптасуы кешігеді.

Зерде бұзылыстары бар балаларда пассивті және тіпті белсенді сөздері өте таяз немесе, керісінше, тым кең, бірақ мағынаға сәйкес емес келеді. Әрине, бұл сөздер балаға жаңа білім берудің құралы бола алмайды. Олар сондай-ақ балада бар білімді бекіте немесе жаңарта алмайды. Зерде бұзылыстары бар балалармен сөздердің мағынасын кеңейту және нақтылау үшін күнделікті ұзақ жұмыс істеу қажет. Алайда, бұл ойындарды балалармен сөйлеудің белгілі бір деңгейінде ғана өткізуге болады. (Катаева А. А., Стребелева Е. А.) [1].

Мектеп оқушылардың сөздік қорын Е.И. Буцкова, Г. А. Каше, М. Е. Хватцев, З.А.Репина және т.б. көптеген ғалымдар зерттеген[2,3]. Сөз қорымен жұмыс сөйлеуді дамытудағы жетекші бағыттардың бірі болып табылады, сөздерді әртүрлі қатынастармен толықтыру балалардың қарым-қатынасы мен іс-әрекеті процесінде жүреді. Әдістер арқылы балалардың сөздік қорын қалыптастыру және байыту бойынша ұсыныстар: оқушыға түсінікті ауызша нұсқаулық беру, оны көрнекі материалмен үйлестіру және т. б..

Зерде бұзылыстары бар балалардың сөздігі нашар, шектеулі, түсініксіз, сөйлеудің грамматикалық, фонетикалық, синтаксистік жақтары зардап шегеді. Балалар жануарларды атауда, синонимдік және антонимдік қатарларды құруда айтарлықтай қиындықтарға тап болады, яғни зерде бұзылыстары бар балаларда сөздік қорын дамыту өзекті мәселе болып тұр. Осы орайда біздің зерттеу жұмысымызда зерде бұзылыстары бар бастауыш сынып оқушыларының сөздік қорын дамытуға арналған ойындар мен жаттығулар ұсындық.

Сөздік жұмыс бірнеше бағыттардан тұрады: сөздікті байыту – балалар мүлдем білмейтін жаңа сөздерді, сөздердің жаңа мағыналарын игеру.

Сөздерді түсіндіру әдістері: көрнекі, синонимдерді ауыстыру әдісі, логикалық анықтама, егжей-тегжейлі сипаттама, антонимдерді таңдау, сөздің морфологиялық құрылымын талдау. Балалардың сөздерді қабылдау және ұзақ есте сақтау үшін барлық анализаторлар қолданылады. Әрбір жаңа сөз баланың санасы арқылы бірнеше рет және әртүрлі контексте қайталанады.

Сөздікті нақтылау - бұрыннан белгілі сөздерді түсінуді тереңдету, олардың реңктерін нақтылау, синонимдер арасындағы айырмашылықтар, антонимдерді таңдау, көпмағыналықты, аллегориялық мағыналарды талдау.

Сөздікті белсендіру - әр оқушының сөйлеуіне мүмкіндігінше кең сөздерді қосу, сөздерді сөйлемдерге енгізу, сөздердің басқа сөздермен үйлесімділігін жақсарту, оларды белгілі бір мәтінде қолданудың орындылығын нақтылау. Бұл бағыт ең маңызды болып саналады, сондықтан логопедтің міндеті - балаларға белсенді лексикаға аудару үшін пассивті сөздердің тіркесімі мен қолдану аясын игеруге көмектесу. Егер оқушы оны кем дегенде бір рет қайталанулар мен әңгімелерде қолданса, сөз белсенді болып саналады. Сөзге ие болу оның семантикасын, үйлесімділігі мен қолданылу аясын білуді білдіреді.

Қате екпінмен және айтылуымен сөздерді жою және түзету.

Сөз қорын молайту, нақтылау және жүйелеу бойынша жаттығулар

Сөзге синонимдерді таңдау.

Сөзге антонимдерді таңдау.

Мәтіндегі синоним немесе антоним сөздерін табу.

Сөздердің мағынасын түсіндіру.

Сөздің жалпылама ұғыммен байланысы (қияр –көкөніс, алмұрт –жеміс және т. б.)

Жалпылама тұжырымдаманың көлемін кеңейту. Мысалы: «алмұрт-бұл жеміс. Сіз тағы қандай жемістерді білесіз?». «Жорғалау - баяу қозғалу. Адамдар мен жануарлардың қозғалысын білдіретін тағы қандай сөздерді білесіз.»

Зат есімге бірнеше етістіктерді ойлап табу. Мысалы: *жаңбыр* не істейді? – тамшылады, жауды, құйды, т. б.

Зат есімге анықтамаларды таңдау(қандай *күн* болуы мүмкін? -аязды, желді, бұлтты және т.б.)

Жануардың атауына қарай төлдерін таңдау.

Біртүбір сөздерді атау (қалам-қаламсап, жол-жолдас т.б.)

Затты немесе тірі жануарды сипаттау.

Сөзді өзгерту жаттығулары

Берілген сөздерден сөйлем құрастыру.

Сөйлемге жетіспейтін сөздерді енгізу.

Сөйлемдердің дұрыстығын анықтау. Балаларға сөздердің дұрыс және бұрыс формалары бар сөйлемдер беріледі. Сөйлемдердің қайсысы дұрыс екенін анықтау ұсынылады. Мысалы: *Диаста бес түрлі-түсті қарындаш бар. - Диас бес түрлі-түсті қарындаш бар.*

Заттық суреттің көмегімен сөйлемді толықтыру. Аяқталмаған сөйлем және жетіспейтін сөздің орнына сурет ұсынылады. Суреттің атауын белгілі бір формада қою арқылы сөйлемді аяқтау керек.

Сөздерді белгілі бір септік жалғауға қоюды талап ететін сұрақтарға жауап беру.

Нұсқаумен әр түрлі іс-әрекеттер түсініп орындау (Қаламды партаға қой. Қаламды партаның астына қой...)

Әрекеттерді орындау кезінде әртүрлі жалғауларды дұрыс қолдану (қаламды қорапқа сал, қораптан ал...)

Суреттер бойынша сұрақтарға жауап.

Түрлі заттардың түстерін атау (қызыл лак, қызыл машина, қызыл көйлек, қызыл аяқ киім және т. б.)

Сөздік қорын байыту бойынша дидактикалық ойындар мен жаттығулар

«БІР-КӨП»

Мақсаты: зат есімді көпше түрде өзгертуге жаттықтыру,

Логопед заттың атын атап, допты балаға лақтырады. Оқушы сол затты көпше түрде атауы керек.

«Менде орындық бар, ал сенде.....(орындықтар)»

«НЕ ЖОҚ?»

Мақсаты: зат есімдерді қолдану, зейін, есте сақтау қабілеттерін дамыту.

Логопед балаға суреттерді қарап, көзін жұмуды ұсынады. Бұл уақытта бір суретті жасырып, балалар қандай зат жоқ екенін білуі керек. «үстел, орындық, төсек жоқ».

«ӨЗ ОРНЫНА ОРНАЛАСТЫР»

Мақсаты: зат есімдерге жалғау қолдану, есту қабілетін дамыту.

Логопед балардың зейінін шашылған заттарға аударады аударады және заттарды орнына қоюды ұсынады. «Кітапты шкафқа, допты шкафтың астына, жастықты төсекке қойыңыз».

«НЕ ОРТАҚ? ОЛАРДЫҢ АЙЫРМАШЫЛЫҒЫ?»

Мақсаты: екі затты салыстыра отырып жаттығу.

Логопед балаларға жиһаз бөлшектерін мұқият қарап, олардың арасындағы барлық айырмашылықтарды (ұқсастықтарды) атауды ұсынады.

«Мынау үстел үлкен, мынау кішкентай үстел. Үлкені ас үй үстелі, ал кішкентайы компьютер үстелі».

«НЕ ЖЕТІСПЕЙДІ»

Мақсаты: зат есімдерді қолдану.

Логопед балаларға жиһаз фабрикасына баруды және ағаш ұсталарына жиһаз жинауға көмектесуді ұсынады. Балалар оларды қарап, қай бөлігі жетіспейтінін айтады

«Үстелдің аяғы жоқ, тұтқасы жоқ шкаф».

«БІЗДЕ ЖИНАЙМЫЗ»

Мақсаты: сөздікті кеңейту және зат есімдерге жалғауларды жалғау.

Логопед суреттерді сәйкес жиһазға өз орындарына орналастыруды ұсынады.

«Сөреге, үстелге, төсекке не қоюға болады».

«ЖИҢАЗ» ДҮКЕНІ

Мақсаты: суретке сүйене отырып, әңгіме құрастыру.

Логопед балаға дүкеннен жиһаз сатып алуды және оны атамай сипаттауды ұсынады.

Сатушы сипаттамаға сәйкес сатып алушының не сатып алғысы келетінін білуі керек.

Мен жиһаз сатып алғым келеді. Ол ағаштан жасалған және қоңыр матамен қапталған. Оның артқы жағы, шынтақшалары және жұмсақ орындығы бар. Онда отыруға ыңғайлы және сіз кітапты оқи аласыз. Ол қонақ бөлмеге арналған.

«КІМ БІЛЕДІ, ЖАЛҒАС» ОЙЫНЫ

Мақсаты: сөйлеуде жалпылама мағынасы бар сөздерді таңдауға және қолдануға, байланыстырып сөйлеуге үйрету.

1 нұсқа:

Логопед: жиһаз.

Балалар: төсек, диван, орындық, үстел, т. б.

Логопед: балықтар.

Балалар: сазан, мөңке, қызыл балық және т. б.

2 нұсқа:

Жалпы ұғымдарды атайды, ал оқушылар – жалпылама сөзбен атайды.

Логопед: қияр, шалқан, картоп, т. б.

Балалар: көкөністер.

Логопед: алма, алмұрт, апельсин, т. б.

Әр дұрыс жауап үшін бала фишка алады. Кім қателессе, фишка төлейді. Қай оқушыда фишка көп, сол жеңеді.

«КЕРІСІНШЕ» ОЙЫНЫ

Мақсаты: баланың сөздік қорын антонимдермен байыту.

Жүргізуші сөздерді атайды, ал қатысушылар қарама-қарсы мағынасы бар сөздерді таңдайды. Дұрыс жауап үшін жұлдызша алады.

Жақсы-жаман сыпайы-дөрекі ұқыпты-жалқау еңбекқор-жалқау

Мұқият-шашыраңқы батыл қорқақ жоғары-төмен. Алыс - жақын

«ҮШІНШІ АРТЫҚ» ОЙЫНЫ

Мақсаты: сөздердің жалпы атауын айтуды, жалпылау қабілетін дамытуды үйрету.

Қай сөздің артық екенін анықтау. Сөзді атау. Қате жауаптары аз адам жеңеді.

Сәбіз, қияр, лимон.

Лимон, апельсин, қияр.

Шалқан, қызанақ, бұршақ.

Жүгіру, ұшу, сурет салу.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1. Катаева А.А., Стребелева Е.А. Дидактические игры и упражнения в обучении умственно отсталых дошкольников: Кн. для учителя.—М.: «БУК-МАСТЕР», 1993.— 191 с: ил.

2. Репина З. А. Нейропсихологическое изучение детей с тяжелыми нарушениями речи : учеб. для студентов дефектол. пед. вузов / З. А. Репина ; Урал. гос. пед. ун-т. — Екатеринбург: Изд. Калинина Г. П., 2008. — 140 с. — ISBN 978-5-901487-49-5.
3. Каше Г.А. Подготовка к школе детей с недостатками речи: Пособие для логопеда. — М.: Просвещение.

ӘОЖ 376

<https://doi.org/10.53355/d7019-1773-0696-o>

ЗЕРДЕ БҰЗЫЛЫСТАРЫ БАР БАЛАЛАРДЫ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ- ПЕДАГОГИКАЛЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУ

Азанбекова Г.Т., оқытушы дәріскер

Идришова А., 4 курс студенті

І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Талдықорған қ.

E-mail: azanbekova.gulnaz@mail.ru

Мақалада ерекше білімді қажет ететін балаларды психологиялық-педагогикалық сүйемелдеуді дамыту, оқыту, тәрбиелеудегі бұзушылықтарды сәтті түзетуге, олардың қоғамға әлеуметтік және еңбекке бейімделуіне оңтайлы жағдай жасау мәселелері қарастырылған.

Тірек сөздер: психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу, әлеуметтік және еңбекке бейімдеу, оқыту және тәрбиелеу, бейімделген дене шынықтыру.

В статье рассматриваются вопросы развития психолого-педагогического сопровождения детей с особыми образовательными потребностями, создания оптимальных условий для успешной коррекции в обучении и воспитании, их социальной и трудовой адаптации в обществе.

Ключевые слова: психолого-педагогическое сопровождение, социальная и трудовая адаптация, обучение и воспитание, адаптивная физическая культура.

The article deals with the development of psychological and pedagogical support for children with special educational needs, the creation of optimal conditions for the successful correction of violations in education, upbringing, their social and labor adaptation in society.

Key words: psychological and pedagogical support, social and labor adaptation, training and upbringing, adaptive physical culture.

Бүгінгі таңда өмірдің әртүрлі салаларындағы өзгерістерге байланысты жас ұрпақты өмірге дайындаумен байланысты мәселелер өзекті болып отыр. Ерекше білімді қажет ететін балалар ерекше көзқарасты қажет етеді. Қазіргі қоғамдағы демократияландыру және ізгілендіру процестері әр адам үшін, әсіресе зерде бұзылысы бар адамдар үшін білім алуға, олардың жеке ерекшеліктерін дамытуға, жеке басын біріктіруге тең құқықтар мен мүмкіндіктер жасау қажеттілігін қарастырады. Бүгінгі таңда бүкіл әлемде зияткерлік жетіспеушілігі бар адамдар саны 300 миллионнан асады.

Бұл проблема Қазақстан үшін де өзекті. Қазақстанда қалыптан тыс дамып келе жатқан адамдар санының артуы байқалды. Зерде бұзылысы бар балаларға арналған жаттығулар оның қалыпты дамып келе жатқан құрдастарына қарағанда анағұрлым маңызды. Бұл зерде бұзылысы бар балалардың қоршаған ортадан алынған ақпаратты өз бетінше түсіну, есте сақтау және пайдалану мүмкіндіктерінің аз болуымен сипатталатындығына байланысты. Алайда, мұндай баланың дамуына, қоршаған ортаға бейімделу қабілетіне ықпал ету үшін бәрі бірдей емес, арнайы ұйымдастырылған оқыту маңызды фактор болып табылады.